

ВИХОВАННЯ “СПРАВЖНЬОЇ ЛЮДИНИ” У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ М.І.ПИРОГОВА

У середині XIX століття в історії педагогічної думки з'являється необхідність створення нових концептуальних підходів до розуміння людини, її розвитку, формування, які мала б взяти за основу педагогіка. Саме в цей період відбуваються перші спроби антропологічного осмислення педагогіки М.І.Пироговим.

М.Пирогов - видатний діяч науки, лікар-хірург найвищого ґатунку, засновник Військово-медичної Академії, член-кореспондент Петербурзької Академії Наук (1846), професор Дерптського університету (з 1836), Медико-хірургічної академії в Санкт-Петербурзі (з 1841).

Усебічне осмислення його педагогічної творчості здійснювалось у різні періоди: у дореволюційний період спадщина видатного педагога досліджувалась у напрямках характеристики і оцінки педагогічної діяльності та його біографії (А.П.Афонський, В.П.Авенаріус, Е.А.Бобров, Н.К.Грунський, А.С.Рождествин, П.Н.Сакулін). Здійснювався також фрагментарний розгляд гуманістичних педагогічних поглядів (А.П.Афонський, Н.К.Грунський, П.Ф.Каптерев, К.Д.Ушинський та ін.). Більш системний підхід до дослідження біографії та життя М.І.Пирогова було відтворено у збірці статей Г.А.Фальборка, А.Ф.Коні, А.Г.Фоміна в книзі “*Памяти Н.И.Пирогова*” видавництва “*Школа и жизнь*” (1911). У радянський час вивчення спадщини педагога продовжувалось у дослідженнях А.Н.Арсеньєва, В.Е.Дем'яненка, М.Д.Жильцова, Г.Е.Жураковського, А.А.Красновського, Е.Н.Мединського, В.З.Смирнова, С.Я.Штрайха та ін.

В Україні доробок педагогічних ідей М.І.Пирогова в розвиток освіти досліджували А.Бачинська, І.Бех, О.Горчакова, А.Бойко, Л.Бондар, В.Борисенко, Н.Гупан, Н.Коляда, Ж.Ільченко, А.Нікольська, М.Євтух, К.Потапенко, М.Прищак, у творах яких розглядаються основні напрямки філософсько-педагогічного, антропологічного, культурологічного підходів до системи виховання.

Дослідження педагогічної спадщини М.І.Пирогова відбувалось у двох напрямках: його належності виключно до російської освітньо-виховної традиції та аналізу праць, у яких діяльність Пирогова розглядається в контексті вітчизняної педагогіки (період діяльності попечителем Одеського навчального округу, згодом - на посаді попечителя Київського навчального округу). Микола Іванович Пирогов увійшов в історію як видатний представник вітчизняної педагогіки, теоретик і практик концепції виховання “*справжньої*

людини”, прихильник гуманістичного напрямку в педагогічній антропології, автор “*духовно-моральної*” педагогіки.

І понині не втрачають своєї актуальності “*золоті розсипи*” думок видатного вченого-гуманіста, фундатора вітчизняної педагогічної антропології, його внесок у скарбницю наукових досліджень сучасної педагогіки.

Особистість М.Пирогова є гордістю свого часу, він був людиною, яка заговорила про духовність людини, народу, суспільства. Педагог показав тісний зв'язок антропологічної і педагогічної проблематики, питань життя і виховання. Однією ж із головних проблем як філософської, так і педагогічної антропології є проблема сенсу людського буття.

М.І.Пирогов був першим у вітчизняній педагогіці, хто в другій половині XIX століття загострив увагу на необхідності вирішення “*питання життя*”, питання людського буття. Ось чому мислитель поставив питання духовності як основне питання освітнього процесу. І, хоча у Пирогова відсутнє чітке визначення поняття “*духовність*”, він зробив спробу розкрити проблему духовності людини через сенс і мету її буття у світі.

Микола Іванович Пирогов стверджував існування і сутність людини в аспекті її освіти і виховання, а це, на його думку, не може відбуватися поза межами моральності, духовності і культури. Саме тому Пирогов наголошує на єдності віри, виховання, освіти, науки. Однак першість у людському існуванні він все ж таки віддає духовності особистості. Як зазначав К.Д.Ушинський, Пирогов жив у період, “*коли розрізненість людської душі досягла критичних меж*” [4]. Тому вчений намагається будь-які знання про людину спрямувати на визначення шляхів і засобів формування цілісної особистості. Людина, вважає мислитель, цінна не тільки як член суспільства, а сама по собі. В його працях зустрічаються вислови: “*внутрішня людина*”, “*внутрішній побут*”, “*індивідуальний склад душі*”. Отже, вчений розглядає людину як істоту “*внутрішню*” і “*зовнішню*”. “*Внутрішня людина*” - це сформована на основах світогляду, здатна до рефлексії людини, її діяльність у суспільстві. Для вченого цілком очевидно, що у першу чергу потрібно сформуванню “*людину внутрішню*”, яка здатна підпорядкувати матеріальну сторону духовній. “*Дайте сформуватися і розвинути внутрішній людині! Дайте їй час і засоби підкорити собі зовнішню...*” [1, с.37]. Загальнолюдське виховання має стати первинним по відношенню до реального. Справжнє виховання повинно визначити якості людини, її природу, внутрішнє “*Я*”. У людини спочатку потрібно сформувати стійкі моральні переконання,

навчити її дивитися на себе, пізнавати себе, духовно збагачувати. Пирогов говорив, що потрібно дітей навчити “бути людиною”, а не “видаватися” нею.

У педагогічних працях Пирогова прослідковується шлях удосконалення морально-духовних основ суспільства, якого можна досягти завдяки модернізації системи виховання, прагнучи при цьому духовного розвитку кожного індивіда. Кожній особистості потрібно прикласти значних зусиль, знань і умінь, аби відбутися у моральному сенсі. У його системі виховання домінують такі принципи:

- принцип цінності людини та любові до неї;
- принцип поваги до дитини та її прав;
- принцип самопізнання та саморозвитку;
- принцип урахування вікових особливостей;
- принцип виховання людини в людині.

Головними ж умовами створення нової системи виховання мають бути: визначення мети виховання на основі філософського розуміння життя і призначення людини, врахування індивідуальних і вікових особливостей дитини, відповідність суспільного устрою меті виховання і розвитку особистості. Тільки за дотримання таких умов можна говорити про досягнення мети виховання - формування справжньої людини - високоморальної, духовної, яка свідомо розвиває свої сили і здібності. Цю мету виховання М.І.Пирогов сформулював у статті “Питання життя”. В.Смирнов з цього приводу відзначав, що виступ Пирогова “*став тим потужним поштовхом, який змусив усю думаючу Росію звернути увагу на освіту як на явище, що має колосальне життєве значення, і піднятися на захист більш досконалої системи виховання*” [3, с.22].

Аналізуючи визначену вченим мету виховання, можна виокремити завдання, яке ставиться перед педагогом: допомога дитині у пізнанні навколишнього світу, перетворення “*добрих інстинктів*” у свідоме прагнення до творення добра і правди, формування характеру, переконань і “*твердої волі*”, виховання тих якостей, “*котрі складають найкращі прикраси часу і суспільства*” [2, с.174].

Надзвичайно актуальним є питання про етапи формування духовної особистості за М.І.Пироговим.

На першому етапі - рівні егоцентричних цінностей - відбувається самоствердження особистості. Домінуючим тут є сімейне виховання.

Другий етап - рівень родинних цінностей, які формуються на основі життєвого відбору духовних і моральних законів існування сім'ї. М.І.Пирогов закликав батьків та вихователів бережливо вивчати духовний світ дитини, розумно, мудро спрямовувати її розвиток та виховання.

Третій етап - рівень вищих соціальних цінностей, коли з'являється любов до рідного народу, Батьківщини, суспільства, любов і повага до духовної спадщини, національної культури.

Четвертий етап - це рівень самопізнання, “*прислуховування до внутрішнього голосу*”; це спрямування на добро і правду, свободу, гідність, любов, милосердя тощо. Адже є “*дві сили: добро і зло, чистота і гріх, - два життя!*” - наголошує М.І.Пирогов. - “*Чистота і бруд ... що розлиті вони в людях, і люди блукають у них*” [1, с.47]. Отже, спочатку людина має відкрити для себе критерії добра і зла, а потім будувати на цій основі свою самосвідомість.

Пирогов кожну людину розглядає як індивідуальність, тому наголошує на врахуванні індивідуальних і вікових особливостей дітей. Індивідуалізація розглядається ним як новий підхід до пізнання і вивчення людини, її духовності та віри. Видатний послідовник Пирогова К.Д.Ушинський відзначає, що він відстоює вимоги “*здорової*”, наукової педагогіки, яка “*базується на психології*”, і радить розвивати душу людини “*відповідно з її природою*” [4, с.30]. Ідеї М.Пирогова розкривають специфіку становлення духовних основ “*справжньої людини*” не тільки через адаптацію її в суспільстві, а й через самопізнання, саморозвиток, самовиховання.

Саме розвиток, домінування духовності особистості розглядалась М.Пироговим як самотворчість, яка ґрунтується на принципі свободи. Суттєвим для свободи є розуміння свого внутрішнього “*Я*”. Воно здатне формуватися через призму виховання, освіти, культури, науки. Це - закон внутрішнього життя особистості.

Акцентуючи увагу в своїх роздумах про виховання на “*внутрішній людині*”, Пирогов доводить, що саме вона, її духовність, свобода, індивідуальна неповторність є справжньою метою виховання. Воно ж, в свою чергу, постає як самовиховання, але головне - пробудити бажання виховувати себе. А це на думку вченого, здатні зробити тільки мудрі батьки і вихователі.

Ідеї М.І.Пирогова є теоретичною основою для розробки систем, технологій виховної взаємодії у сучасних моделях виховання, які сприяють засвоєнню духовних цінностей, самореалізації особистості, розумінню сенсу життя.

1. Пирогов Н.И. Вопросы жизни / Н.И.Пирогов // Избранные педагогические сочинения. - М., 1985.

2. Пирогов Н.И. Образование и воспитание / Н.И.Пирогов // Избранные педагогические сочинения. - М., 1985.

3. Смирнов В.З. Жизнь и педагогическая деятельность Н.И.Пирогова (1810-1881) / В.З.Смирнов // Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения. - М., 1952.

4. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения Н.И.Пирогова / К.Д.Ушинский // Собрание сочинений: В 11 т. - Т.3. - М: Л., 1948.